

Atıfta Bulunmak İçin / Cite This Paper: Çelebi, E. (2019). “Bolşeviklerin Nazarında İslâm Dini ve Onun Zuhûru”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (2): 2033-2041
Geliř Tarihi / Received Date: 01.12.2018 **Kabul Tarihi / Accepted Date:** 04.02.2019

Araştırma Makalesi

BOLŞEVİKLERİN NAZARINDA İSLÂM DİNİ VE ONUN ZUHÛRU

Doç. Dr. Ercan ÇELEBİ

Kastamonu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
ecelebi@kastamonu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-0524-2757

Öz

Sosyal demokrasi, tüm dünya görüşünü bilimsel sosyalizme yani Marksizm'e dayandırır. Marksizm'in felsefi tabanı, kesinlikle tanrıtanımaz ve kesinlikle tüm dinlere düşman bir materyalizmdir. Marks'ın “*din halkın afyonudur*” ilkesi, din konusunda tüm Marksist görüşün köşe taşıdır. Marksizm, her zaman bütün modern dinleri, ibadethaneleri ve dinsel örgütleri, işçi sınıfının sömürülmesine hizmet eden burjuvanın araçları olarak görmüştür. Bu sebeple dinin ve dinsel cemaatlerin devletle bir bağı olmamalıdır. 1917 İhtilâli'nden sonra Sovyetlerin din politikası, özellikle Müslüman ahali üzerinde bir taraftan dinsizliği, diğer taraftan ise Hıristiyanlığı propaganda etmek şeklinde ortaya çıkmıştır. İslâm'ın Tanrı, Peygamber, Kur'an gibi temel kaynakları materyalistik açıdan ele alınmış, Müslümanların temel dini inançları sarsılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada Bolşevik propagandalarına esas olan Marksizm'in İslâm anlayışı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bolşevizm, Din, Marks, Türkistan.

ACCORDING TO BOLSHEVIKS ISLAMIC RELIGION AND ITS EMERGENCE

Abstract

Social democracy bases its whole worldview on scientific socialism, namely Marxism. The philosophical base of Marxism is certainly a hostile materialism to all religion. The principle Marx's which religion is the opium of the people is the cornerstone of the whole Marxist view of religion. Marxism has always regarded all modern religions, places of worship and religious organizations as tools of the bourgeoisie, which serve to the exploitation of the working class. For this reason, religion and religious communities should not have a connection with the state. However, after the revolution of 1917, the Soviet policy of religion, especially in Turkistan, emerged as a way of spreading irreligion on the Muslim population and on the other hand disseminating Christianity. The main sources of Islam such as God, Prophet and Qur'an were studied from a materialist point of view and the basic religious beliefs of Muslims were tried to be shaken. In this study, the Islamic understanding of Marxism, which is the basis of Bolshevik propaganda, is discussed.

Keywords: Keywords: Bolshevism, Religion, Marx, Turkestan.

1. GİRİŞ

Marksizmin felsefi tabanı, diyalektik materyalizm yani “*kesinlikle tanrıtanımaz ve tüm dine düşman bir materyalizmdir*”. Marks'ın “*din halkın afyonudur*” şeklindeki düsturu, din konusunda tüm Marksist görüşün köşe taşıdır. Marksizm, her zaman bütün modern dinleri, kiliseleri ve dinsel örgütleri, “*işçi sınıfının sömürülmesine ve sersemleştirilmesine*” hizmet

eden burjuvazinin araçları olarak görmüştür. Bu sebeple din-devlet ilişkilerinde dinin ve dinî cemaatlerin devletle bir bağı olmamalı, teoride herkes dilediği herhangi bir dine inandığını ya da hiçbir dine inanmadığını söylemekte özgür olmalı, dinsel inançları yüzünden yurttaşlar arasında fark gözetilmemeli, resmî belgelerde bir yurttaşın dininin belirtilmesi tartışmasına son verilmeli idi. Diğer taraftan resmen tanınmış kiliselere para bağışlanmamalı, kiliseyle ilgili cemaatlere ve tarikatlara devlet ödeneği ayrılmamalıydı. Pratikte ise Komünist Partiye göre sosyalist proletaryanın (işçi sınıfının) kurtuluşu için “*dine karşı tamamıyla ideolojik silahlarla, basın yoluyla ve sözlü olarak*” savaşılmalı ve bu savaş, “*dinin toplumsal köklerini ortadan kaldırmayı*” amaçlayan sınıf hareketinin somut pratiği ile birleştirilmeli idi.¹

Bolşevikler iktidara geldikten sonra çıkarılan kararnâmelerle dini devletten, daha sonra ise dini talim ve terbiyeden tefrik ederek, kiliselerin nikâh ve cenaze işleriyle ilgili görevlerini sona erdirmiş ve kiliselerin bütün evkafını ise millileştirmiştir. Kiliseler 18 yaşını geçmeyen bir kimseye hiçbir dinî telkinatta bulunamaz, kiliselerin idame-i hayatları için ianeler toplamasına izin verilmişse de gerçekte bunlar hiçbir mülke sahip olamaz, halktan hiçbir aidat alamaz, hükümet ve hükümet dairelerini din işleri için kullanamazdı. Bu sebeple kiliselerin bir burjuvazi müessesesi olarak “*işçi sınıfının hedefine mugayir bir hedefe sahip olduğu*” kabul edilmiş; zaman zaman kiliselerin bütün malları zapt olunduğu gibi Bolşevik ideolojiye muhalefet eden bütün “*rical-i ruhaniye*” tutuklanmıştır. Örneğin Haziran 1923’te kiliseye mensup rical-i ruhaniyenin en büyüklerinden 67’si tutuklanmıştır. Bunlardan 1917’de intihap olunan Patrik Tihon hapsedilmiş, ancak Sovyet hükümetine sadakatini bildiren bir mektup neşretmesi üzerine serbest bırakılmıştır. Yine Katolik Piskoposu Bodekyevikz Sovyet hükümetine olan muhalefetinden dolayı katledilmiştir.² Diğer taraftan Petersburg yakınlarındaki Khalturin şehrinde genç komünistler (Komsomol) “*Allah’ı (haşa) mahkûm ettirerek*” bir mahkeme ilâmı almışlar, bu ilâm ile “*bil-cümle kütüphanelerde mevcut İncil nüshalarının imhası ve yalnız mütehassısların tetkikat-ı ilmiyesine lüzumu miktarda İncil bırakılması*” kararlaştırılmıştır.³

Yeni Bolşevik ideolojinin resmi dini ise “*bilimsel ateizm*” olmuştur. Dolayısıyla “*bilimsel ateizm*” in başarısı için İslâm ve Rus Ortodoks Kilisesi hedef alınmış, Bolşevik ideoloji bir taraftan dine karşı çıkarken, onun yerine adeta kendi dinini (bilimsel ateizmi) alternatif olarak sunmuştur. Örneğin dini kurum ve kurallar, din eğitimi, dini bayramlar

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. V. İ. Lenin, *Sosyalizm ve Din*, (Çeviren: Önal Ünal), İstanbul 2014, ss. 11-32.

² Eşref Edip, “Komünizm ve Din”, *Sebilü’r-Reşad*, Cilt. XXIV, Sayı: 612, 14 Ağustos 1340, ss. 217-218. Abdürreşid İbrahim din adamlarının ortadan kaldırılmasını Bolşevizm’in iptidai devresi olarak niteler. İslâm ulemasından ne kadarının katledildiğine dair kesin rakamlar bilinmemekle birlikte, sadece Nizniy Novgorod vilâyetinin Sizğaç nahiyesinde 45 din adamı Bolşeviklerce katledilmiştir. Bkz. Abdürreşid İbrahim, “Komünizm ve Edyan I”, *Sebilü’r-Reşad*, Cilt. XXIII, Sayı: 578, 6 Kânunuevvel 1339, s. 94.

³ Eşref Edip, “Bolşeviklerin İncil Nüshalarını İmhası”, *Sebilü’r-Reşad*, Cilt. XXIV, Sayı: 600, 15 Mayıs 1340, s. 32.

yasaklanırken; onun yerine ateizmin kurumları, kuralları, propagandası ve bayramları konulmuştur. Lenin ve Stalin'in yazdıkları insanların önüne adeta kutsal dinî metinler olarak konulmuş, Lenin'in ölümünden sonra mumyalanmış bedeni adeta din ulularının ziyaretgâhi halini almıştır.⁴

Bolşevikler İhtilâlin ilk günlerinde Müslüman kamuoyunu kazanmak için bazı küçük geçici imtiyazlar verdiler. 24 Kasım 1917'de Lenin ve Stalin'in imzasıyla, Rusya'nın ve Doğu'nun Müslüman İşçilerine hitaben bir bildiri yayınlandı. Bu bildiri ile Müslümanların inanç ve gelenek, millî ve kültürel kurumlar bakımlardan serbest ve dokunulmazlık içinde oldukları belirtildi.⁵ Bununla birlikte yeni Bolşevik idare İslâm dinini sadece dinsel değerlerden ibaret görmeyip aynı zamanda rejime karşı bir tehdit olarak algıladığından, İslâm'ı Müslümanların hayatından tamamen çıkarmak, Müslümanlar arasında ateizmi yaygınlaştırmak,⁶ kısaca “*Sovyet toplumunda dini ortadan kaldırmak*”⁷ resmî devlet politikası haline geldi.

Bu politikanın Sovyet egemenliğindeki Türk ülkelerinde uygulanması sert ve acımasız oldu. Bu çerçevede din adamları hapsedildi, sürgün edildi ve öldürüldü. Cami ve mescitler yıkıldı. Uygulamada Çarlık Rusyası'nın dinî misyonunu üstlenen Bolşevikler Türkistan'ın yoksul tabakalarına nüfuz ederek, fakir aile çocuklarını misyoner evlerinde Hristiyanlık propagandasına maruz bıraktı.⁸ Dine karşı mücadelenin sürdürülebilmesi için Viyatka şehrinde bir Hüdâsızlar (Tanrısızlar) Darülfünunu açıldı.⁹ Diğer yandan kurulan Hüdâsızlar Teşkilâtı marifetiyle dinsizlik Türkistanlılar arasında telkin edildi.¹⁰ Sovyet matbuatında İslâm dinini tahkir eden yayınlar teşvik edildi.¹¹ Bunun dışında dinî bayramların kutlanmasında zorluklar çıkarıldı.¹² Mekteplerde dinî tedrisatın ref'i ve dinsizliğin tedrisi, şer'i aile yapısının, talak ve nikâhın ilgası ve orucun takbihi hususlarında yoğun çaba harcandı.¹³

⁴ Ali Yaman, “Sovyet Siyasi Tarihinde İslâm ve Ateizm Mücadelesi: Sovyet Dönemi Kazak, Özbek ve Kırgız Ateizm Literatürünün Analizi”, *II. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi: Orta Asya Toplumlarında Sosyal, Siyasi, Ekonomik Arayışlar (22-24 Ekim 2008 Bişkek/Kırgızistan)*, Kocaeli 2009, ss. 481-482.

⁵ A. Benningsen-C. Lemerrier Quelquejay, *Stepte Ezan Sesleri*, (Çev. Nezih Uzel), İstanbul 1981, s. 98.

⁶ Baymirza Hayit, *Sovyetlerde Türklüğün ve İslâm'ın Bazı Meseleleri*, İstanbul 2000, s. 73.

⁷ Alexandre K. Benningsen, “Sovyetler Birliği'nde İslâmî Uyanış ve Bazı Gelişmeler”, *Çöküş Öncesi Sovyetler Birliği'nde İslâmiyet ve Müslümanlar*, Ankara 1997, s. 56.

⁸ Abdulvahab (Abdulvahab İshakoğlu Oktay), “Türkistan'da Hristiyanlık Propagandası”, *Yaş Türkistan*, Sayı: 76, Mart 1936, s. 18. Propaganda için radyo, matbuat, filmler ve edebiyattan fazlasıyla yararlanıldı ve Aşkabat, Duşanbe, Bakü, Taşkent radyo istasyonları vasıtasıyla Arap, Fars, Türk ve Pakistan dillerinde yayımlar yapıldı. Diğer taraftan Kahire, Şam, Beyrut'taki Sovyet sefaretlere yardımıyla o ülkenin dilinde mecmualar neşredilerek Müslüman halklar üzerinde etkili olunmaya çalışıldı. Bkz. Veli Kayyum Han, *Komünizm ve İslâm*, Duesseldorf 1955, ss. 7-10.

⁹ “Tanrısızlar Darülfünunu”, *Yaş Türkistan*, Sayı: 42, Mayıs 1933, s. 1.

¹⁰ “Türkistan Haberleri: Hüdâsızlar Faaliyetinden”, *Yaş Türkistan*, Sayı: 66, Mayıs 1935, s. 37.

¹¹ Abdulvahab (Abdulvahab İshakoğlu Oktay), “Sovyet Hükümetinin İslâm Aleyhtarlığı ve Ortodoksçuluk Temayülü”, *Yaş Türkistan*, Sayı: 87, Şubat 1937, ss. 23-24.

¹² Abdulvahab (Abdulvahab İshakoğlu Oktay), “İslâm Dinine Karşı Bolşevikler Hareketi”, *Yaş Türkistan*, Sayı: 77, Nisan 1936, ss. 33-34.

¹³ Eşref Edib, “Bolşevik Umdeleri”, *Sebilü'r-Reşad*, Cilt: XXIV, Sayı: 624, 6 Teşrinisani 1340, ss. 409-410.

2. BOLŞEVİKLERİN NAZARINDA İSLÂM DİNİ VE ONUN ZUHÛRU

Bolşevikler Türkistan'da İslâm'ı asıl kaynağından saptırmak ve Müslümanların itikadını bozmak için çok farklı ve ince düşünülmüş metotlar uyguladılar. Bunlardan birincisi dinin “*ilim ve fen ile reddidir*” ki bu, Bolşevikliğin “*ilmî münazara*” adı verilen ikinci devresini oluşturmaktadır. Bu çerçevede biyoloji, fizik, kimya gibi temel bilimler Tanrı'yı, Peygamberi ve Kur'an'ı inkâr için suiistimal edildi ve kullanıldı.¹⁴

Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan, Türkmenistan ve Sovyet işgali altındaki diğer Türk ülkelerine gönderilen Sovyet propagandacıları “*rüesa-yı ruhaniyeye davetnâmeler göndererek*”, onları ilmî münazaralar için tertiplenen umumî meclislere davet ettiler. Bu münazaralar aynı zamanda halka açık olarak yapıldı. “*Tanrı*”, “*Peygamber*”, “*Kur'an*”, “*İslâm dini*”, “*emlâk-ı hususiyenin kıtal ve cidale sebep olduğu*” ve “*insanların maymundan tekâmül ettiği*” gibi konulara yer verilen bu münazaralarda, diğer taraftan komünizmin gerçek maksadının “*insanlar arasındaki muharebeye son vermek olduğu*”, “*ba'süba'de'l-mevt akidesinin (ölümden sonra yeniden dirilme) bilime mugayir bulunduğu*”¹⁵ belirtilerek; İslâm dini “*çirkin sözlerle aşağılandı*”, insanlar için “*zararlı bir din ve akide olduğu*” ispata çalışıldı.¹⁶ Böylece Bolşevik İhtilâli'ni takip eden yirmi yıl içinde “*ciddi siyasi ve terbiyevî çalışmalarla İslâm dininin damarlarına güçlü darbeler vuruldu*”.¹⁷

İlk aşamada Tanrının varlığı “*kökünden reddedildi*”¹⁸ ve mekteplerde din eğitimi yasaklandı.¹⁹ Çok küçük yaştaki çocukların hafızalarından Tanrı mefhumu çıkarılmaya çalışıldı. Bununla ilgili olarak kaynaklara yansıyan iki örnek olaydan birincisi Azerbaycan'da bit yetimhanede geçen hadisedir. Hadiseye göre Allah, Muhammet, Lenin ve Troçky'nin adlarının yazılı olduğu kutuların üzerine çeşitli yiyecekler konulmuş ve aç bırakılan 3-6 yaş arasındaki çocuklar bu kutuların karşısında sıraya geçirilmiştir. Açlıktan ağlayan çocuklar, kutuların üzerinde bulunan yiyeceklerden yemek istemişler; bunun üzerine çocukların yalvarmalarına sadece Lenin ve Troçky kutularının cevap vermesi sağlanarak, bundan sonra çocuklara Lenin ve Troçky'nin, Allah ve Muhammet'ten üstün olduğu ve Allah'ın olmadığı izaha çalışılmıştır.²⁰

İkinci hadise ise Acaristan'da cereyan etmiştir. Bir Rus muallim mektepte çocuklara ateizmi şu şekilde talim ettirmektedir: “*Çocuklar; hepimiz bağıralım. Allah'tan ekmek isteyelim!*”. Muallim çocuklarla beraber “*Allah ekmek ver*” diye bağırır. Muallim birden bire

¹⁴ “Dinge Karşı Propaganda”, *Yaş Türkistan*, Sayı: 104-105, Temmuz 1938, ss. 72-73.

¹⁵ Abdürreşid İbrahim, a.g.m, s. 94.

¹⁶ Abdulvahap (Abdulvahab İshakoğlu Oktay), Sovyet Hükümetinin İslâm Akeyhdarlığı, s. 24.

¹⁷ Dinge Karşı Propaganda, s. 70.

¹⁸ Eşref Edib, Bolşevik Umdeleri, s. 409.

¹⁹ Örneğin Azerbaycan'da Maarif Nazırı Dadaş Bünyadzâde neşrettiği özel bir deklarasyon ile “*İslamiyet'i ilga etmekle birlikte mekteplerde şeriat, Kur'an ve tarih-i mukaddes vs. dini tedrisatın memnu olduğunu*” ilân etmişti. Bkz. Eşref Edib, Bolşevik Umdeleri, s. 409.

²⁰ Eşref Edib, Bolşevik Umdeleri, s. 409.

durur ve şedit bir sesle: “*Hani Allah var ise neden ekmek vermiyor?*” deyince, çocuklardan biri: “*Muallim yoldaş; belki sesimizi işitmemiştir. Biraz daha yüksek sesle bağuralım!*”. Muallim: “*Hayır sesimizi işitemez. Çünkü yoktur. Bakınız bizim Allah’ımız Lenin’dir ve bize ekmek göndermiştir*” diyerek dolaba gizlediği bir büyük ekmek parçasını çocuklara uzatmıştır. Muallim devam ederek: “*Fakat Lenin, Allah değildir. Mamafih bize acıyor ve bize ekmek veriyor. Hâlbuki Allah bize acımıyor. Binaenaleyh yoktur*”. Bu defa yüzlerinde açlık hissi kaybolmuş olan çocuklar sevinçle: “*var olsun Lenin babamız!*” diyorlar.²¹

Bolşevikler diğer yandan gerek basılı eserlerde²² ve gerekse Sovyet matbuatında yer verilen makalelerde İslâm’ın ortaya çıkışını sınıfı bir yaklaşımla ele alarak dini tahrif etmeye çalıştılar. Bunların en dikkati çekenlerden bir tanesi *Revolysionny Vostok* mecmuasının 1932 tarihli 3 ve 4. sayısının “*Tenkî ve Kitabiyat*” bölümünde (s. 325-339) yer alan H. Naumov’un “*İslâm*” ve “*İslam’ın zuhûru*” hakkında ele aldığı tenkidî makalesidir.

Naumov makalesinde ilk önce Karl Marks, Engels ve Lenin’in din hakkındaki görüşlerini sıralar. Marks’ın dini “*halk için ağu/zehir*”, Lenin’in ise “*halk için afyon*” olarak gördüğünü söyler²³ ve daha sonra Lenin’in dine dair görüşlerini onun “*İşçi Fırkası’nın Dine Bakışı*” adlı makalesinden aktarmaya devam eder. Buna göre “*Marksizm, materyalizmden ibarettir. Bu sıfatı ile dine karşı en amansız bir düşmandır... Bu, bütün materyalizmin ve Marksizm’in elifbasıdır...*”. Bu sebeple “*Dine karşı mücadele etmek lazımdır*”.²⁴ O halde aynı zamanda geniş halk kitleleri dinin kaynağı ve inanç konusunda “*materyalistik açıdan düşündürülmelidir*”.²⁵

Buradan çıkan sonuç eğer Türkistan’da “*Proleter hâkimiyetini*” nin devamı sağlanacaksa, uygulanacak politika: “*proleter siyaseti*” olmalı; yeni bir ulusun inşası sürecinde Türkistan Türklüğü eğitim ve kültürel alanda bir “*proleter terbiyesi*”ne tabi tutulmalı; İslâm dini ise “*materyalist ve sınıfı açıdan*” ele alınmalı idi.

Bundan sonra Naumov İslâm dinini “*materyalist ve sınıfı açıdan*” ele alır ve bir tanımlama yapmaya çalışır. Ona göre İslâm dini: “*bir din sistemi olarak VI. ve VII. asırlarda o zamanki Arabistan’ın mozaik-i içtimaîye ve iktisadîye esası üzerinde tüccar burjuvazinin*

²¹ Eşref Edib, “Bolşeviklerin Maarif Siyasetleri”, *Sebilü’r-Reşad*, Cilt. XXII, Sayı: 569-570, 18 Teşrinievvel 1339, s. 192.

²² Bu konuda 1961’de Taşkent’te yayınlanan D. A. Patruşev’in “*İslam Dini va Unung Reaksion Mohiyati*” adlı eseri, 1974’te Bişkek’te yayınlanan S. Mambetaliev’in “*İslamın Janı Şartka Jaraşa Kubuluşu*” adlı eseri, Almatı’da 1953’te P. Pavelkin’in Rusça’dan çevirisi yapılarak Kazakça yayınlanan “*Dini Sokır Senimder Jene Onın Ziyamı*” adlı eseri ve yine 1961’de Almatı’da yayınlanan H. Z. Aknazarov’un “*Ateizm Jene Din*” adlı eseri örnek gösterilebilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yaman, a.g.b, ss. 477-492.

²³ Çağatay (Tahir Çağatay), “Bolşevikler Nazarında İslâm Dini ve Onun Zuhûru”, *Yaş Türkistan*, Sayı: 47, Ekim 1933, ss. 24-25; Lenin, a.g.e, s. 11.

²⁴ Çağatay (Tahir Çağatay), a.g.m, ss. 24-25; Lenin, a.g.e, s. 24.

²⁵ Lenin, a.g.e, s. 25.

*ideolojisi şeklinde ve onun elinde halk kitlelerini istismar silâhı ve halk için afyon (zehir) olarak zuhûr etmiştir”.*²⁶

Böylece Naumov İslâm dinini tüccar burjuvazinin bir mefkûresi olarak değerlendirmiş, İslâm’ı Türkistan’daki Müslümanları istismar etmenin bir aracı olarak görmüştür. Bu tanımlama yukarıda bahsedilen geniş halk kitlelerinin din hususunda “*materyalistik açıdan düşündürülmesi*” prensibine de uygun olup, Naumov’da tanımlamayı tamamen sınıflı açıdan ele almıştır. Bu durumun Bolşevizm açısından aksi düşünülemez. Zira Bolşevizm’in İslâm dini ile mücadelesi zaten başka türlü mümkün olamaz.

Naumov makalesine devam eder ve İslâm’ın zuhurundan önce Mekke’de Kureyş kabilesine mensup orta ve büyük tüccarlardan mürekkep “*Hanif*” adlı gizli bir teşkilâtın varlığından bahseder. Gerçekte Haniflik, tek tanrıcı/monoteist bir din olarak Hz. İbrahim’in dinidir ve İslâm’dan önce Mekke’de az da olsa bir kısım insanlar tarafından devam ettirilmekteydi.²⁷ Fakat Naumov Hanifliği bir din değil aksine gizli bir teşkilât olarak görür.

Naumov, bu gizli teşkilâtın azalarını Hekimov adlı başka bir Bolşevik muharririne dayanarak şu şekilde sıralar: “*Ebubekir, Osman (Bin) Affan, Abdurrahman (Bin) Avf, Abbas Ebu Talip, Hatice, Zübeyr (Bin) Avvam, Talha (Bin) Abdullah*”. Sıralanan isimler Naumov’a göre dönemin burjuvazisini oluşturmaktadır. Yine bu çerçevede Ebubekir, Abbas Ebu Talip, Hatice, Zübeyr Bin Avvam ve Talha Bin Abdullah orta tüccar; Osman Bin Affan ve Abdurrahman Bin Avf ise büyük tüccarlardan gösterilmektedir.²⁸

Naumov yukarıda isimleri zikredilen “*Kureyş tüccar burjuvazisinin bu gizli teşkilâtının muin bir hat-ı hareket programı*” olduğunu belirterek, bu gizli teşkilâtın maksadını: “*Arap kabilelerini hususen Kureyş büyük ve orta burjuvazisini birleştirmek ve İslâm devleti kurmak*” olarak izah eder. Naumov İslâm dininin kaynağına dair görüşlerini “*İslâm’ın mahiyeti hazır ki sınıflı mücadele ve sosyalizm kuruluşu ile merbuttur*” diyerek, İslâm’ın zuhurunu sınıflı bir bakış açısı ile sosyalizmle ilişkilendirir. Naumov’a göre Hz. Peygamber’de “*Hanif*” adı verilen bu gizli teşkilâtın başıdır.²⁹

Gerçekte Komünizme göre peygamberler: “*Allah’ın vekili değil, insanları ellerinde alet etmiş dolandırıcılardır*”.³⁰ Hüdasızlar Cemiyeti’de (Tanrısızlar Cemiyeti) Hz. Peygamberi “*yalancı, Arap zorbalılarının sınıflı menfaatlerini müdafaa eden bir yoksullar düşmanı olarak*” görür ve hakiki peygamberin “*Muhammed değil, Lenin olduğunu*”³¹ söyler.

²⁶ Çağatay (Tahir Çağatay), a.g.m, s. 25.

²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Şaban Kuzgun, *İslam Kaynaklarına Göre Hz. İbrahim ve Haniflik*, Kayseri 1985, ss. VII, 120-122.

²⁸ Çağatay (Tahir Çağatay), a.g.m, s. 26.

²⁹ Çağatay (Tahir Çağatay), a.g.m, s. 26.

³⁰ Eşref Edib, Bolşevik Umdeleri, s. 409.

³¹ “İmansız Hacı”, *Yaş Türkistan*, Sayı: 37-38, Mart 1931, s. 38.

Yine Bolşevizm'e göre İslâm'ın en önemli kaynaklarından olan Kur'an'ın "*zamanı çoktan geçmiştir*". Azerbaycan'da Neriman Nerimanov ve Dadaş Bünyadzâde İslamiyet'in ilgasına ilişkin resmî bir deklarasyon yayınlarken Nerimanov: "*bir zaman beşeriyet Kur'an, İncil, Tevrat gibi kitaplarla maişetini idare ediyordu. Şimdi de Karl Marks'ın Kur'an'ıyla yaşamalıdır*" demektedir. Diğer taraftan Bolşevikler genç Tatarlar vasıtasıyla yeni bir "*Kur'an imlâsı*" meydana çıkararak, Kur'an'ın yazı dilini de bozmaya çalışmışlardır.³²

Görüldüğü üzere Sovyet hâkimiyetinin Türkistan'da devamı bir taraftan cebir ve şiddete dayandırılırken, diğer taraftan Karl Marks'ın İhtilâl sonrası yeni bir ulusun inşası fikrine dönük olarak eğitim ve sosyo-kültürel alanlarda yoğun bir propaganda esas alınmıştır. Din konusunda bilimsel ateizm temel alınmış, İslâm'ın temel kaynakları olan Tanrı, Peygamber, Kur'an ve İslâm'ın ortaya çıkışı konusu materyalist ve sınıflı açıdan ele alınarak bu ideoloji zorla Müslümanlara kabul ettirilmeye çalışılmıştır.

3. SONUÇ

Türkistan'ın 1924 yılında millî sınırlarının çizilip Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Türkmenistan gibi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerinin ortaya çıkarılmasından sonra Sovyet Müslümanları dini sahada yoğun bir dini propagandaya maruz bırakıldı. Bir taraftan İslâmî yaşayışın temel müesseseleri olan cami ve mescitler kapatılırken, diğer taraftan Müslüman din adamları sürgün edildi, hapsedildi ya da öldürüldü. Mekteplerde din eğitimi yasaklandı. Cemiyet hayatında cenaze işlemlerinden, bayramların kutlanmasına kadar birçok İslâmî esas, adet ve geleneğin yaşanması engellendi. Mekteplerde, ilmî münazaralarda, basılı eserlerde ve matbuatta Tanrı, İslâm Peygamberi ve onun kitabı olan Kur'an sınıflı bir yaklaşım ile ele alınarak materyalistik bir temele oturtulmaya ve Müslüman ahalinin ve özellikle genç neslin itikadı bozulmaya çalışıldı. Yoğun ateizm propagandası sonrasında 1917 Bolşevik İhtilâlini takip eden 20 yılda Türkistan'da İslâm dinine büyük darbeler indirildi ve kısmen de olsa başarılar elde edildi. Dinin temelde insan hayatında bir ihtiyaç olduğu kabul edilirse, bugün Türkistan coğrafyasında yaşayan Müslüman ahalinin ve özellikle genç neslin İslâm'ın temel prensipleri ve ibadetleri hususunda yeniden ve doğru bilgilerle aydınlatılması bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır.

³² Eşref Edib, "Dine Karşı Bolşevik Hareketleri", *Sebilü'r-Reşad*, Cilt. XXII, Sayı: 571-572, 25 Teşrinievvel 1339, s. 206.

KAYNAKÇA

İnceleme-Araştırma Eserler

- Bennigsen A.-C. Lemerrier Quelquejay, *Stepte Ezan Sesleri*, (Çev. Nezh Uzel), İstanbul 1981.
- Bennigsen Alexandre K., "Sovyetler Birliği'nde İslâmi Uyanış ve Bazı Gelişmeler", *Çöküş Öncesi Sovyetler Birliği'nde İslâmiyet ve Müslümanlar*, Ankara 1997.
- Han Veli Kayyum, *Komünizm ve İslâm*, Düsseldorf 1955.
- Hayit Baymirza, *Sovyetlerde Türklüğün ve İslâm'ın Bazı Meseleleri*, İstanbul 2000.
- Kuzgun Şaban, *İslam Kaynaklarına Göre Hz. İbrahim ve Hanıflık*, Kayseri 1985.
- Lenin V.İ., *Sosyalizm ve Din*, (Çeviren: Önal Ünal), İstanbul 2014.
- Yaman Ali, "Sovyet Siyasi Tarihinde İslam ve Ateizm Mücadelesi: Sovyet Dönemi Kazak, Özbek Ve Kırgız Ateizm Literatürünün Analizi", *II. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi: Orta Asya Toplumlarında Sosyal, Siyasi, Ekonomik Arayışlar (22-24 Ekim 2008 Bişkek/Kırgızistan)*, Kocaeli 2009.

Sürelî Yayınlar

Sebilü'r-Reşad

- Abdürreşid İbrahim, "Komünizm ve Edyan I", *Sebilü'r-Reşad*, Cilt. XXIII, Sayı: 578, 6 Kânunuevvel 1339.
- Eşref Edib, "Bolşeviklerin Maarif Siyasetleri", *Sebilü'r-Reşad*, Cilt. XXII, Sayı: 569-570, 18 Teşrinievvel 1339.
- Eşref Edib, "Dine Karşı Bolşevik Hareketleri", *Sebilü'r-Reşad*, Cilt. XXII, Sayı: 571-572, 25 Teşrinievvel 1339.
- Eşref Edib, "Bolşeviklerin İncil Nüshalarını İmhası", *Sebilü'r-Reşad*, Cilt. XXIV, Sayı: 600, 15 Mayıs 1340.
- Eşref Edip, "Komünizm ve Din", *Sebilü'r-Reşad*, Cilt. XXIV, Sayı: 612, 14 Ağustos 1340.
- Eşref Edib, "Bolşevik Umdeleri", *Sebilü'r-Reşad*, Cilt. XXIV, Sayı: 624, 6 Teşrinisani 1340.

Yaş Türkistan

- Abdulahab (Abdulahab İshakoğlu Oktay), "Türkistan'da Hristiyanlık Propagandası", *Yaş Türkistan*, Sayı: 76, Mart 1936.
- Abdulahab (Abdulahab İshakoğlu Oktay), "İslâm Dinine Karşı Bolşevikler Hareketi", *Yaş Türkistan*, Sayı: 77, Nisan 1936.
- Abdulahab (Abdulahab İshakoğlu Oktay), "Sovyet Hükümeti'nin İslâm Aleyhtarlığı ve Ortodoksçılık Temayülü", *Yaş Türkistan*, Sayı: 87, Şubat 1937.
- Çağatay (Tahir Çağatay), "Bolşevikler Nazarında İslâm Dini ve Onun Zuhûri", *Yaş Türkistan*, Sayı: 47, Ekim 1933.
- "Dine Karşı Propaganda", *Yaş Türkistan*, Sayı: 104-105, Temmuz 1938.
- "İmansız Hacı", *Yaş Türkistan*, Sayı: 37-38, Mart 1931, s. 38.
- "Tanrısızlar Darülfını", *Yaş Türkistan*, Sayı: 42, Mayıs 1933.
- "Türkistan Haberleri: Hüdâsızlar Faaliyetinden", *Yaş Türkistan*, Sayı: 66, Mayıs 1935.

EXTENDED ABSTRACT

Social democracy bases its whole world view on scientific socialism, namely Marxism. The philosophical base of Marxism is certainly a hostile materialism to all religion. The principle Marx's which religion is the opium of the people is the cornerstone of the whole Marxist view of religion. Marxism has always regarded all modern religions, places of worship and religious organizations as tools of the bourgeoisie, which serve to the exploitation of the working class. For this reason, religion and religious communities should not have a connection with the state. However, after the revolution of 1917, the Soviet policy of religion, especially in Turkistan, emerged as a way of spreading irreligion on the Muslim population and on the other hand disseminating Christianity. The main sources of Islam such as God, Prophet and Qur'an were studied from a materialist point of view and the basic religious beliefs of Muslims were tried to be shaken. The Bolsheviks gave some small temporary concessions to win Muslim public opinion in the early days of the revolution. On November 24, 1917, with the signature of Lenin and Stalin, a statement addressed to the Muslim Workers of Russia and the East was published. It is stated that Muslims are free in terms of

belief and tradition, national and cultural institutions. However, the new Bolshevik administration perceived the religion of Islam not only as a religious value but also as a threat to the regime. For this reason, to completely remove Islam from the lives of Muslims, has become an official state policy. The Bolsheviks applied different methods to disrupt the Muslim faith in Turkestan. The first was to reject God, the Prophet and the Qur'an with basic sciences such as biology, physics and chemistry. At the first stage, God was denied and religious education was banned in schools. An attempt was made to erase the concept of God from the memories of very young children. The Bolsheviks, on the other hand, attempted to discredit the information about the emergence of Islam through both the printed works and the articles in the Soviet newspapers. Thus, in the twenty years following the Bolshevik Revolution, powerful blows were brought down to Islam. Islamic religion: VI and VII as a system of religion In the centuries, the merchant in Arabia was defined as the ideology of the bourgeoisie and a means of exploiting the masses of the people. Prophets: Not seen as God's deputy was seen as people cheating. According to Bolshevism, the time of the Qur'an, one of the most important sources of Islam, has already passed. Now people should have lived with the Karl Marx Koran. Partial successes were obtained after these studies of the Bolsheviks. But the Muslims of Russia managed to preserve their faith.